

TIINA MIETTINEN

Eeva Maria Matintytär Löytty – nainen, jonka lukkari Saxberg surmasi

”Kirkonkirjojen niukkojen ripille pääsyä ja ehtoollisella käyntejä rekisteröineiden merkintöjen lisäksi surmatusta paimentyöstä, Eeva Maria Matintyttäreestä, saadaan nimen lisäksi tietoon vain se, että hänellä oli pitkä vahva tukka.” – Onko hänestä enemmän tietoja? Tiina Miettinen vastaa.

■ Oheinen lainaus on Matti Peltosen vuonna 2006 ilmestyneestä kirjasta *Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka*. Eikö onnettomasta Eeva Mariasta löydy todellakaan kirkonkirjoista yhtään sellaista tietoa, joka kannattaisi kertoa? Asia ei jättänyt minua rauhaan, vaan halusin selvittää mitä Eeva Marian elämästä voisi saada selville. Väkivaltainen kuolema ja pitkä tukka eivät saisi olla ainoita asioita, joiden kautta hänet muistetaan. Kirkonkirjojen läpikäynti ja tietojen yhdistely toivat esiin tietoa nuoren naisen elämästä sekä itsellisperheen arjesta Keuruulla 1800-luvun alussa. Nämä pienet merkinnät antavat lisäväriä Matti Peltosen kirjoittamaan koskettavaan tapaukseen.¹

Lapsuus

Keuruun Pöyhölän kappalaisenpuustellin alaisuudessa asui jo Suomen sodan levottomina vuosina 50-vuotias kirkonvaivainen leski Maria Heikintytär ja hänen tyttärensä piika Eeva Aabrahamintytär. Eeva avioitui vuonna 1814 renki Matti Heikinpojan kanssa, ja vihkiminen tapahtui tavan mukaan joulukuussa tapaninpäivänä. Avioliiton solmiessaan molemmat olivat jo yli 30-vuotiaita. He asettuivat itsellisiksi Pöyhölään. Avioparin taloudessa asui aluksi myös Eevan äiti Maria.²

Perheeseen syntyi Pöyhölässä esikoistytär Eeva Maria vuonna 1818. Perhe lienee kutsunut häntä Eeva Majjaksi, mikä nimitys löytyy yhdestä rippikirjasta.³ Kummeiksi pienokaiselle pyydettiin Keuruun kappalaisen Anders Gummeruksen rouva Eva Kristina Askelin sekä Keuruun entisen kappalaisen poika kruununvouti Kingelin sekä tämän sisar neiti Charlotta Wilhelmina Kingelin. Ei ollut poikkeuksellista, että tilaton perhe pyysi säätyläisiä kummeiksi. Se, että pienen Eeva Marian kaikki kummit olivat säätyläisiä, on silti harvinaista. Perheen muidenkin lasten kummit edustivat säätyläisiä, talollisia ja käsityöläisiä, mikä on var-

1. Matti Peltonen (2006) *Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka*, Gaudeamus: Helsinki, 29.

2. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Vihittyjen luettelo 1814. Rippikirja 1809–1817: 13. Kaikki tähän artikkeliin käytetyt Keuruun kirkonarkiston asiakirjat löytyvät myös Suomen Sukuhistoriallisen yhdistyksen digitoimina osoitteesta www.sukuhistoria.fi (luettu 19–21.10.2009). Lisäksi olen käyttänyt hakemistona Suomen Sukututkimusseuran Hiski-tietokantaa www.genealogia.fi (luettu 19–21.10.2009).

3. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Rippikirja 1828–1834: 616.

sin kiinnostavaa.⁴ Itsellinen Matti Heikinpoika tuntui siis nauttineen Pöyhölässä asuneiden kappalaisperheiden luottamusta. Säätyläiskummit olivat ehkä pelkkä muodollisuus, mutta heillä saattoi hyvinkin olla itsetuntoa nostava vaikutus torpantytarelle. Eeva Marian kummiluettelo on kieltämättä komean näköinen.

Pöyhölän Viikissä asuneet Kingelinin edustivat vanhaa säätyläissukua, koska he olivat peräti kolmessa polvessa hoitaneet Keuruun kappalaisen virkaa. Samoin Gummerukset olivat vanha pappissuku. Charlotta-neidin isä kappalainen Abraham Kingelin oli kuollut Suomen sodan vuonna 1808.⁵ Kingelinin leski ja lapset asuivat edelleen Pöyhölän Viikissä, ja Matti Heikinpojan perhe oli heille tuttu ajalta jo ennen Eeva Marian syntymää.

Eeva Maria oli 3-vuotias, kun perhe muutti vuonna 1820 Tiusalan kylään itselliseksi.⁶ Perheeseen syntyi poika Juho vuonna 1821, ja jälleen yhdeksi kummiksi pyydettiin neiti Charlotta Kingelin. Kolmas lapsi Ulrika syntyi myös Tiusalassa vuonna 1823.⁷ Kiertolaisuus kuului itsellisten arkeen. Vuonna 1830 perhe muutti neljäksi vuodeksi Valkealahden Takasen kantatilan alustalaisiksi. Sen jälkeen tapahtui nousevaa säätykiertoa sillä Matti pääsi Pöyhölän kappalaisen virkataloon kuuluvan Löytyn torppariksi.⁸ Keuruun kappalaisen virkatalossa asui tuolloin Pehr Adrian Hällfors, joka oli

muistelmiaan kirjoittaneen Lydia Hällforsin aviomiehen Pekka Hällforsin isä!⁹

Nuoruus

Tietynlainen tavoite oli nyt saavutettu ja Matti perheineen jäi asumaan paikoilleen. Torppari edusti eräänlaista talonpoikaista keskiluokkaa, jonka alapuolella olivat mäkitupalaiset, ruotuvaivaiset ja palkolliset. Matti oli onnekas, sillä kaikille itsellisille ei koskaan avautunut tilaisuutta päästä torppariksi. Hän ei ollut lukumiehiä, koska hänelle on merkitty vuosien 1828–34 rippikirjaan huomautus ”oppimaton” (okunning). Sitäkin mielenkiintoisempi on tyttarelle Eeva Marialle tehty merkintä samassa rippikirjassa: Huomautussarakkeessa nimittäin lukee ”varnad” eli varoitettu.¹⁰ Mistä ihmeestä vasta alle 15-vuotiaasta Eeva Mariaa on voitu nuhdella niin, että se merkittiin jopa kirkonkirjaan? Ainoalta mahdollisuudelta tuntuu se, että tyttö on sanonut väärässä paikassa jotakin todella sopimatonta.

Eeva Maria pääsi ripille ja sen jälkeen 18-vuotiaana hän muutti tammikuussa 1837 Keuruulta Kuorevedelle piiaksi.¹¹ Lähteminen vuodeksi ”maailmalle” toi nuorelle tytölle elämäkokemusta ja lisää itsevarmuutta. Eeva Marian palveluspaikka oli Pitkäisten kylän Kurran talossa, jota isännöi kirkkoväärti Adam Johan Elfvengren.¹² Kappalainen Hällforsin allekirjoittamasta muuttokirjasta selviää persoonallisempiakin tietoja 19-vuotiaasta Eeva Mariasta. Katekismuksen, ABC-kirjan ja muut kristinopinkappalet hän osasi välttävästi (försvarligt). Samoin kirjasta lukeminen katsottiin välttävänä. Kristinopin Eeva Maria ymmärsi yksioikoisesti (enfalldigt). Ilmi käy vielä senkin, että Eeva Maria oli lapsena rokotettu

4. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Syntyneiden luettelo 1818, 1821, 1823. Kummit: 1818 Eva Maria: Capellanen Gummerus hustru Eva Askelin, Befall. Kingelin dess syster Charlotta på Pöyhölä. 1821 Johannes: Bonden Matts Gustafsson Takanen, Kelkis wärdinnan Maria Johansdotter, Skomakaren Johan Klack och Mademoiselle Charlotta Wilhelmina Kingelin. 1823 Ulrica: Skräddare Matts Lindroos, Harjula wärdinna Lena Mattsdotter, Sakais son Samuel Mattson och Ulrika Mattsdotter.

5. Yrjö Kotivuori (toim.) *Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*, <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> (luettu 19–20.10.2009)

6. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Rippikirja 1818–1827: 23.

7. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Syntyneiden luettelo 1821, 1823.

8. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Rippikirja 1828–1834: 616, 631.

9. Axel Bergholm (1892–1901), *Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja I osa*. Otava: Helsinki (näköispainos Jyväskylä 1984): 635–639. Yrjö Kotivuori (toim.) *Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> (luettu 19–20.10.2009)

10. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Rippikirja 1828–1834: 616.

11. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Muuttaneiden luettelot 1836.

12. HMA Kuoreveden kirkonarkisto. Rippikirja 1829–1836: 206.

eikä hänellä ollut minkäänlaisia ruumiinvammoja ja elämä oli sujunut kunniallisesti ja nuhteettomasti.¹³ Merkintä nuhtelusta ei siis näytä seuranneen häntä enää aikuisiässä. Ainakin voi päätellä, että nuori Eeva Maria ei ollut uskonnollisuuteen taipuvainen eikä opinkappaleiden ulkoa pönttänyt ollut tuottanut kirkon toivomaa tulosta. Kuorevedellä hän ei ollut käynyt kertaaakaan ehtoollisella.¹⁴ Eeva Maria ei toki ollut ymmärrykseltään yksinkertainen, koska se olisi merkitty kirjoihin. Muuttokirjansa hän toimitti asianmukaisesti 26.11.1837 Keuruun kirkkoherralle, joka merkitsi hänet Päkärin torppaan, jonne hän papin tekemän merkinnän mukaan siirtyisi isänsä luota.

Eeva Maria oli muuttaessaan Kuorevedelle torpantytär ja palatessaan piika. Hänen ehtoollismerkintänsä vuodelta 1838 löytyy kotitorpan alaisuudesta, vaikka hän palvelikin jo pappilaan kuuluvassa Päkärin torpassa. Siellä mainitaan vain Eeva Marian nimi mutta ei ehtoollisella käyntejä.¹⁵ Suhde kotiin oli läheinen, ja hän kävi oman perheensä kanssa samaan aikaan ehtoollisella, vaikka asuikin piikana Päkärin torpassa.¹⁶ Välimatkakaan ei ollut pitkä. Tietynlaisesta omatoimisuudesta kertoo se, että 21-vuotiaan Eeva Marian haltuun uskottiin pappilan alustalaisten karja sekä työhön annettiin apulaiseksi 14-vuotias pikku-piika Stiina.¹⁷ Karjan paimentaminen oli kyläyhteisössä vastuullinen tehtävä. Eeva Marian huostassa oli tilattomien kallein omaisuus: kotieläimet. Väki siis luotti, että nuorella Eeva Marialla oli kykyä hoitaa tehtävä. Eläinten kaitseminen ja suojeleminen pedoilta vaati rohkeutta ja neuvokkuutta. Tässä mielessä nimitys ”paimentyttö” kuulostaa ilmaisuna liian romanttiselta. Aikakauden kirkonkir-

joissa Eeva Maria onkin aina piika eikä paimentyttö.¹⁸

”Ei mikään niin harmita kun köyhä joka on ylpeä”

Lukkari Saxbergin raa’alla tavalla Salmentaan niityllä elokuussa 1839 surmaama Eeva Maria Matintytär ei edustanut Keuruun kaikkein köyhintä kansanosaa. Toki hänen perheensä silti säätyläistön mittapuulla oli ”köyhä”. Eeva Marian vanhemmat olivat torppareita ja hänen elämänvaiheensa tyypillisiä aikakauden nuorille tilattomille naisille. Lähteminen rippikoulun jälkeen piikaksi toiseen pitäjään oli tietynlainen ”ammattikoulu” nuorelle naiselle. Tämän jälkeen tytöstä tuli aikuinen nainen ja piika, joka saattoi itse valita palveluspaikkansa.

Silläkin, että Eeva Marian vanhemmat olivat elossa, oli merkitystä. Perhe ja koti merkitsivät tilattomalle nuorelle naiselle turvaa. Orvoksi jääneen ja toisten nurkissa eläneen piikatytön ei ollut yhtä helppoa selvittää elämässään. Eeva Marialle oli kertynyt itsetuntoa niin paljon, että hän uskalsi haastaa lukkari Saxbergin. Jo ennen rippikouluikää saatu varoitusmerkintäkin viittaa sanavalmiuteen, ehkäpä suorastaan nenäkkyyteen. Eeva Marialla voi siis katsoa olleen muutaakin pääomaa selviytyä elämässä kuin vain kaunis tukka. Lukkari Matias Saxbergin oma sukutaustakaan ei edustanut vanhaa säätyläisyyttä, vaan keuruulaista talonpoikaisväkeä.¹⁹ Uhmakas nuori Eeva Maria ja kaunainen vanha Matias Saxberg asettuivat toisiaan vastaan, mutta neidon nenäkkyyks kostaui pahimmalla mahdollisella tavalla.

Eeva Maria Matintyttären kummi Charlotta Kingelin oli avioitunut vuonna 1825 Keuruulla välisaarnaajana toimineen Isak Emanuel Hällforsin kanssa, joka oli Saxbergin murhatekoa muistelleen Lydia Hällforsin aviomiehen Pekka Hällforsin setä. Vaikka Charlotta murhan aikaan oli jo kirkkoherran rouvana Pälkäneellä, niin voisi kuvitella hä-

13. HMA Kuoreveden kirkonarkisto. Eeva Maria Matintyttären muuttokirja Kuorevedelle 1837.

14. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Eeva Maria Matintyttären muuttokirja Keuruulle 1837.

15. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Rippikirja 1835–1841: 4.

16. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Rippikirja 1835–1841: 16.

17. Peltonen 2006: 67

18. Kirkonkirjoissa käytetään myös nimityksiä vallgäse ja vallflicka (paimenpoika ja paimentyttö) tai vallherde (paimen) mutta Eeva Marialla on vain titteli pig (piika).

19. Peltonen 2006: 38.

nen järkyttyneen asiasta. Matin perhe oli hänelle lapsuudesta asti tuttu ja uhri vieläpä kummilapsi. Kenties juuri kappalainen Pehr Adrian Hällfors oli se henkilö, joka kirjasi Keuruun haudattujen luetteloon Eeva Marialle kuolinsyyksi tylyn sanan ilman selityksiä: ”murhattu” (mördad).²⁰ Hällforsien suhde Matti Heikinpojan perheeseen on ollut kiintoisan läheinen ja se paljastuu ainoastaan kirkonkirjoista.

Aikakauden säätyläistö – ja samoin myöhempi tutkimus – usein niputtaa kaikki talollisten alapuolella olleet tilattomat yhteen eikä aina näe heitä yksilöinä, joilla oli omat verkostonsa. Kuitenkin pitää muistaa, että 1800-luvun alussa voimakas säätykierto ja muuttoliike olivat vasta alkamassa. Tilattomien joukko oli niin Keuruulla kuin muuallakin Länsi-Suomessa lähemmin tutkittuna taustaltaan kirjavaa. Heillä oli usein läheisiä sukusiteitä talollisiin, joskus jopa säätyläisiin. Henkilö, jonka isoisä oli ollut rusthollari, ei varmasti katsonut olevansa täysin

20. JyMA Keuruun kirkonarkisto. Haudattujen luettelo 1839.

samanarvoinen ruotusotamiehen lapsenlapsen kanssa, vaikka he molemmat olivatkin asemaltaan tilattomia. Sekään, että Matias Saxberg oli saanut koulutusta ja omaisuutta ei muuttanut sitä tosiasiaa, että hänen isoisänsä oli ollut keuruulainen pitäjänräätäli.

Eva Maria Matintytär Löytty oli kuollessaan 21-vuotias. Sen ikäisestä ei jää nykyisinkään paljon tietoa. Tarkka kirkonkirjojen läpikäynti paljasti kuitenkin monia mielenkiintoisia lisätietoja. Ne osoittavat myös, että tilattomista naisista löytyy tietoa sinnikkäästi etsimällä. Kirkonarkistot ovat yllättävän rikas lähdeaineisto, jota kannattaisi käyttää lähteenä muussakin kuin sukututkimuksessa. Vaatimattomilta näyttävät merkinnät muodostavat köyhimmällekkin ihmiselle oman tarinan ja antavat sen lisäksi johtolankoja. Matti Heikinpojan perheellä oli kiinnostavia yhteyksiä, joita voisi tutkia vielä lisääkin. Eeva Maria ei ole minulle enää nimetön uhri, köyhä paimentyttö, jolla oli kaunis tukka ja surullinen kohtalo. Hän ehti saavuttaa elämässään tietyn päämäärän sekä aseman keuruulaisessa kyläyhteisössä. ■